

Men mekdebe gitmedim, sewabi men yaramok; Men ozumi gowy duyuaryn; Egerde men gowy okasam, bilimli adam bolaryn; Men gowy ayal bolmaly.

В качестве показателей неопределенной формы используются суффиксы *-mak* и *-mek* (*bolmak* (быть), *oynamak* (играть), *unutmak* (забыть), *alynmak* (быть взятым), *bitirmek* (закончить), *begenmek* (радоваться)), выбор которых определяется принципом гармонии гласных.

Туркменскому языку присуща категория эвиденциальности, которая имеет четыре уровня: *прямое свидетельство, информация из вторых рук, косвенное свидетельство, догадки (домыслы)*. Ср.: *Eziz syrkaw lady* (говорящий лично видел больного Эзиза), *Eziz syrkawlapdyr* (говорящий слышал, что Эзиз заболел), *Eziz syrkaw* (Эзиз сказал говорящему, что он болеет), *Eziz syrkawlar* (говорящий думает, что Эзиз заболел).

Таким образом, при сравнительно-сопоставительном анализе видовременных форм глагола в английском и туркменском языках, очевидно, что различия между ними не велики. Тем не менее, наблюдаются следующие различия: в английском языке более разветвленная система времен, при этом категория времени является доминирующей; категория вида менее конкретна, т.к. компенсируется системой времен. Стоит отметить, что в системе видовременных форм глагола в английском языке находит свое отражение не только указание на настоящее, прошедшее и будущее время, но и характер протекания действия по отношению к заданному моменту. В туркменском языке, в отличие от английского, нет неправильных глаголов; присутствует категория эвиденциальности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
2. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Хведченя, Л. В. Грамматика английского языка : учебное пособие / Л. В. Хведченя. – Минск : Изд-во Гревцова, 2011. – 480 с.

С. В. МІЛАЧ

Беларусь, Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

АДЛЮСТРАВАННЕ ФАЎНІСТЫЧНЫМІ ФРАЗЕАЛАГІЗМАМІ МАЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЧАЛАВЕКА (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКАЙ І НЯМЕЦКАЙ МОЎ)

Фаўністычныя фразеалагізмы (фразеалагізмы з кампанентамі-назвамі жывел) з'яўляюцца адной з самых шматлікіх і ўнутрана разнастайных груп

фразеалагічнага фонду: яны адлюстроўваюць шматвяковыя назіранні чалавека за знешнім выглядам і паводзінамі жывел, перадаюць адносіны людзей да іх “братоў меншых”, з’яўляючыся тым самым культурна-інфармацыйным фундам у кожнай мове.

Цэлы комплекс беларускіх і нямецкіх фразеалагічных адзінак (далей – ФА) з кампанентам-заонімам прысвечаны асэнсаванню маўленчай дзейнасці чалавека. Фразеасемантычнае поле “Гаварэнне і маўленчыя зносіны” з’яўляецца адным са складнікаў мікраполя “Чалавек як сацыяльная істота”. Вобразы жывельнага свету актыўна выкарыстоўваюцца для характарыстыкі заганаў маўлення, у першую чаргу, шматслоўнасці, пустаслоўя, брыдкаслоўя.

Бадай, самымі “гаваркімі” прадстаўнікамі фаўны з’яўляюцца птушкі. Не дзіўна, што менавіта яны ўвасабляюць празмерную балбатлівасць. Агульным для дзвюх моў з’яўляецца вобраз сарокі, балбатухі і пляткаркі: *стракоча як сарока; трашчаць сарокаю* ‘хутка гаварыць і перабіваць другіх’; *сарока на хвасце прынесла жарт. іран.* ‘пра навіну, весткі, атрыманыя невядома адкуль’; *як сарока на хвасце* ‘вельмі хутка (разносіць плеткі, чуткі, навіны і пад.)’; *wie eine Elster schwatzen* ‘балбатаць не змаўкаючы, трашчаць як сарока’; *etw. der Elster auf den Schwanz binden* ‘пусціць плеткі’ (літар.: прывязаць што-н. сароцы на хвост) і інш. Занадта шумным здаецца беларусам і ўдод: *балбоча як удод*, а немцам – шпак: *vergnügt sein [plaudern] wie Kantors Star* ‘трашчаць не змаўкаючы’ (літар.: быць вяселым (балбатаць) як кáнтарскі шпак); *der ist mit Staren gefüttert* ‘ён непапраўны балбатун’ (літар.: яго шпакі кармілі).

Акрамя таго, у беларускай мове празмерная гаварлівасць звязваецца з вобразамі некаторых свойскіх жывел: *усіх сабак перабрэша* ‘вельмі гаваркі, балбатлівы, языкаты’; *каб з сямі весак сабак пазганяў, то не збрэмуцца* неадабр. ‘хто-н. вельмі гаваркі, языкаты, дасціпны’; *пагаворна як свіння дворна* асудж. ‘вельмі, залішне (гаваркая)’, а таксама земнаводных і беспазваночных: *жаба (рак) на языку не спячэцца ў каго.* разм. неадабр. ‘хто-н. вельмі балбатлівы, не ўмее трымаць сакрэты’ і інш. Неадабральным абазначэннем пляткаркі з’яўляецца фразеалагізм *свіная пошта*.

Да вобраза “брахлівага” сабакі (беларуская мова) звяртаюцца таксама пры характарыстыцы чалавека, які дазваляе сабе брыдкасловіць, лаяцца: *на сабаку з рота скача (валіцца)* у каго. праст. неадабр. ‘хто-н. брыдка лаецца’; *аперазацца языком як сука хвастом* пагард. ‘моцна, невыносна сварыцца, абгаворваць каго-н. (пераважна пра жанчыну)’. У нямецкай мове падобную семантыку маюць ФА з кампанентам-арнітонімам: *schimpfen wie ein Rohrspatz / Rohrsperling* ‘пачаць моцна лаяцца; лаяцца на чым свет стаіць’ (літар.: лаяцца як аўсянка); *schimpfen wie ein (junger) Spatz* ‘лаяцца на чым свет стаіць’ (літар.: лаяцца як малады верабей). Справа ў тым, што аўсянка, седзячы ў чароце, нястомна “гаворыць”, а голас яе нельга назваць прыгожым. Яе бесперапынныя гукі былі жартаўліва вытлумачаны як лаянка.

Асаблівыя маўленчыя здольнасці прыпісваюцца салаўю. Ен, як майстар спеваў і ўладальнік найлепшага голасу, стаў у беларускай мове ўзорам красамоўнасці: *гаварыць як салавей з зязюлькаю; залівацца (заліцца) салаўем* разм. жарт. ‘гаварыць красамоўна, з вялікім захапленнем’.

У фаўністычнай фразеалогіі знайшла свае адлюстраванне і такая загана маўленчай дзейнасці чалавека, як пустаслоўе. Адзначым, што вобразная аснова пераважнай большасці фразем гэтай групы не ўвасходзіць непасрэдна да ўласцівасцяў жывел, як у папярэдняй групе. Тут, у прыватнасці, рэалізуецца семантычная сувязь “выконваць бессэнсоўныя дзеянні з жывеламі = гаварыць глупствы”, напрыклад, *круціць вала <за хвост>* праст. неадабр. ‘гаварыць што-н. недарэчнае, бязглуздае’; *рабой кабыле сон расказваць* ‘гаварыць небыліцы, недарэчнасць’; *даіць запушчаную карову* асудж. ‘гаварыць без толку і сэнсу, малоць пустое’.

Недарэчнасць маўлення перадаецца праз нерэальнасць сітуацыі або нечаканасць дзеяння: *блэхі кашляюць* іран. ‘што-н. гаворыць не да месца, не да толку, абы-што’; *пра жураўля на хвойцы расказваць* ‘гаварыць небыліцы, недарэчнасць’; *коніка выкінуць* ‘рабіць ці гаварыць што-н. недарэчнае, нечаканае’; *ляпаць / ляпнуць як вол на трэску* груб. ‘гаварыць абы-што, не да месца’ і інш.

Сярод нямецкамоўных фаўністычных фразем выяўлены два звароты, якія падкрэсліваюць схільнасць чалавека да пустых размоў і выдумкі: *wie eine Gans schnattern* ‘гаварыць глупствы, лухту’ (літар.: гагатаць як гусь); *einem vom Pferd erzählen* разм. ‘расказваць небыліцы, брахаць; рабой кабыле сон расказваць’ (літар.: расказваць каму-н. пра каня). Да гэтай групы прымыкае і ФА *über die Unsterblichkeit der Maikäfer reden (erzählen, philosophieren)* разм. жарт. ‘гаварыць пра што-н. нязначнае, пусцякі’ (літар.: гаварыць / расказваць / філасофстваваць пра бессмяротнасць хрушчоў).

У адрозненне ад групы ФА, якія рэалізуюць сему “гаварыць”, фаўністычныя фразеалагізмы з агульным значэннем “маўчаць” нешматлікія. Універсальным вобразам маўклівасці з’яўляецца вобраз рыбы, якая не можа або не хоча гаварыць: *маўчаць як рыба* разм. ‘зацята маўчаць’; *er ist stumm wie ein Fisch* ‘што-н. нямы (маўклівы) як рыба’. Тым не менш, семантыка гэтых устойлівых адзінак мае некаторыя адрозненні: у беларускай мове гаворыцца пра чалавека, здольнага ўпарта маўчаць, не выдаваць тайну, у нямецкай – пра чалавека, які не любіць многа гаварыць, моўчкі рэагуе на што-н.

Да “негаварлівых” жывел адносяцца таксама сыч і жаба: *маўчыць як сыч; маўчы як жаба ў карчы* ‘зусім маўчы’; *заняло як жабе на зіму* ‘зусім; пра таго, хто змоўк, перастаў удзельнічаць у размове’; *dasitzen wie der Frosch auf der Gießkanne* ‘быць немнагаслоўным, задуменым’ (літар.: сядзець як жаба на палівацы).

Маўчанне, у тым ліку, з прычыны крыўды з-за непрыемных выказванняў у свой адрас, асацыіруецца ў дзвюх мовах з праглынаннем жывелы: як *мух аб'еўшыся* 'маўкліва, без жадання гаварыць (сядзець)'; *глытаць (праглынуць) жабу (жаб)* праст. 'моўчкі, цярпліва зносіць крыўду, абразу, выслухоўваць непрыемнае'; як *жабу праглынуўшы* 'зусім (маўчаць)'; *eine / die Kröte /* (дыял.) *Krott schlucken* разм. 'моўчкі згадзіцца з чым-н. непрыемным, скарыцца' (літар.: праглынуць жабу (рапуху)). Фраземай нямецкай мовы адзначаецца таксама нясмеласць, скаванасць у выражэнні сваіх думак: *einen Ochsen auf der Zunge haben* разм. 'адчуваць сябе скавана, не адважваючыся сказаць што-н., задаць пытанне' (літар.: мець вала на языку). Прычынай недарэчнага маўчання становяцца ў беларускай фразеалогіі дзеянні некаторых жывел: *цяля язык аджавала* каму.; *цяляты (каровы) язык аджавалі (адкусілі)* каму. неадабр. 'хто-н. маўчыць, не можа ці не хоча гаварыць'.

Такім чынам, відавочна, што пры фразеалагічнай характарыстыцы вербальнай актыўнасці чалавека вобразы жывельнага свету адыгрываюць немалаважную ролю. Гэта звязана, з аднаго боку, са здольнасцю жывел выдаваць пэўныя гукі, што ў моўнай практыцы прыводзіць да параўнанняў з мовай чалавека. З другога боку, блізкасць некаторых жывел да чалавека прывяла да фарміравання і шырокага ўжывання ўстойлівых адзінак, у якіх праз апісанне розных дзеянняў з гэтымі жывеламі характарызуецца дзейнасць чалавека, у тым ліку і маўленчая.

Параўнанне ФА дзвюх моў дапамае вызначыць некаторыя прыярытэты ў маўленчых паводзінах двух народаў, а таксама тыя якасці і ўчынкі чалавека, якія выклікаюць неадабрэнне і непрыманне ў адпаведным моўным асяроддзі, што дазволіць пазбегнуць непаразуменняў у зносінах з прадстаўнікамі іншай лінгвакультуры.

И. Ф. НЕСТЕРУК

Беларусь, Брест, Брестский государственный университет имени
А. С. Пушкина

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА КОРЕФЕРЕНТНОЙ НОМИНАЦИИ

В современных лингвистических исследованиях проблема номинативно-го варьирования находит широкое освещение. В качестве примера достаточно привести работы таких авторов, как W. Schneider (1976), K. Brinker (2001), М. М. Бахтин (1975), В. Г. Гак (1981), О. И. Москальская (1981), Г. В. Колшанский (2007) и др. При этом основное внимание уделяется рассмотрению номинативных возможностей естественного языка в конкретных